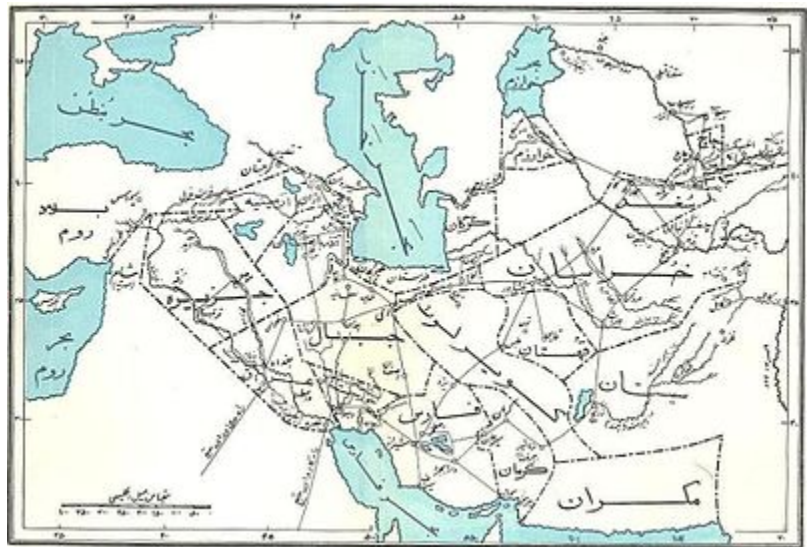

پیشینه تقسیمات کشوری ایران

پیشینه تقسیمات کشوری ایران، به بررسی تاریخی [تقسیمات کشوری](#) ایران، یعنی تغییرات و تطورات تاریخی محدوده‌سازی و بخش‌بندی [ایران](#) می‌پردازد.

تقسیمات سیاسی ایران در زمان خلفای عباسی

دوران باستان

سرزمین ایران در دوران باستان به شیوه‌های مختلفی بخش‌بندی شده‌اند. اسامی ولایات قدیم ایران موافق کتیبه‌های داریوش بزرگ (پارسی قدیم)، **اوستا**، نوشته مورخین، جغرافی دانان عهد قدیم و اسامی کنونی (پارسی جدید) آنها در جدول زیر آمده‌است.

ردیف	کتیبه‌های داریوش (پارسی قدیم) [الف]	اوستا	هرودوت	استرابون	ایزدیدور خاراکسی [ب]	موسی خورن [پ]	اسامی کنونی (پارسی جدید)
۱	تپورستان		طبرستان	تپوریا		تپرستان با آمل و رویان	مازندران
۲	پارس		پرس	پرسیس- پرسیلیس		پارس با اسپهان و ایساتیس و کرمان و غیره	فارس
۳			کارماتا	کارمانیا		پارس با اسپهان و ایساتیس و کرمان و غیره	کرمان [ت]
۴	ایزاطیخه-ایزدیس	یَشت- یَزت- یَسُن	ایساتیس	ایساتیس- ایستخای		پارس با اسپهان و ایساتیس و کرمان و غیره	یزد
۵	ماد	رَگ	مدر	مدیای بزرگ	مدیای علیا	مدی	عراق عجم باری اکسیا
۶	آتروپات		آتروپاتنا	مدیا- آتزیاتن	مدیای سفلی	آتزیاتاکان	آذربایجان
۷	اکباتان		هاکاماتانا		ماتیانا [ث]	اهمتان	همدان
۸	راگا				کامبادن [ج]	رای	ری
۹	کاسپیان [ح]		کاسپانا	کاسپانا		کسپین	قزوین
۱۰	خووج		سوزیانا [ح]	لامیس		لامیس	لرستان
۱۱	سوزیان		سوزیانا	سوزیس			شوش - خوزستان
۱۲	پرتو	ورن	پارتیر	پارثی به آ	خوارن	ارثی پن	خراسان
۱۳	اسپاد		آسپادانا	پاراایتامین		پارس با اسپهان و ایساتیس و کرمان و غیره	اصفهان
۱۴		وهرکان	سوغدر	دیرکانیا	هیرکانیا	ورکان	گرگان
۱۵	زرنگ	هاِتومنت	سرنمن	زارانگیا	آنابن		سیستان
۱۶				گذریا			بلوچستان
۱۷			پرسیگوس سینوس				خلیج فارس

هَرَات	آریا	آریا	آریا	آری یر	هَرَاو	هَرَاي و	۱۸
بَلخ			باکتریا	باکتریا	باخدی	باختریش	۱۹
مَرَو		مَرگیانا	مَرگیانا		مورو	مَرجانا	۲۰
سُغد			سُغدیانا		سوغد (گو)	سرغود	۲۱
خوارزم - خیوه			خُرازمی ای		هوای ریزیم	خوارزمیش	۲۲
سکستان		ساکستین					۲۳
زُحج - قندهار		آراخُزیا	آراخُزیا	ساتاگی تین	هَرخوایی تی	هَرخوواتیش	۲۴
پَنجاب						ث ت کوش	۲۵
مَکران						مَکا	۲۶
غزنه - طوس				اورو			۲۷
		کَمیسن		خُرازمیر	چَخَر		۲۸
		دَرنگیانا		ساگارتی پر			۲۹
	آستابن						۳۰
	آپاوارک تی سن						۳۱
				کاندارر			۳۲

[۱] [۲] [۳] [۴]

بخش‌بندی کشوری ایران پیش از اسلام

مادها

سرزمین مادها شامل: ماد کوچک (آذربایجان) و ماد بزرگ (شامل کرمانشاهان وری و کردستان و [هگمتانه] و شمال آن رودخانه ارس، شرق ابواب خزر (هیرکانیا)، غرب آن **کوه‌های زاگرس** و جنوب آن کویر و محدوده اصفهان بود.

هخامنشیان

در عصر هخامنشیان، داریوش کشور را به سی خستره یا شتره که همان شهر یا کشور می‌باشد، تقسیم کرد و برای هر یک از آنها مأمورینی گماشت که آنها را خستره پوان یا شتریان یا به قولی شهریان و به یونانی ساتراپ می‌گفتند. رود فرات سرزمینهای هخامنشیان را به دو بخش خستره‌های غرب و شرق رود فرات تقسیم می‌کرد. در دوران سلوکیان، با تغییر مرزهای جغرافیایی و کاسته شدن از وسعت ایران، تقسیمات دوره هخامنشی از بین رفت. در این زمان کشور به ۷۲ بخش تقسیم شد

در دوره **هخامنشیان** سرزمین ایران از شرق رود سیردریا، غرب دریای اژه، شمال دریای کاسپی و دریای سیاه و **کوه‌های قفقاز** و از جنوب به دریای عمان و دریای پارس منتهی می‌شد. بعضی از ایالت‌های آن: ایالت نیمه جنوبی پارس با مرکز پارسه، ایالت جنوب غربی شوش با مرکز شهر شوش، ایالت ماد در شمال غرب با شهر مهم هگمتانه (همدان)، ایالت هیرکانی یا گرگان در محدوده شمال و ساحل دریای خزر و شهر مهم آن هیرکانا یا گرگان، ایالت پارت یا خراسان و قومس (سمنان)، ایالت زرنگ، نیمروز، **سکستان** (سیستان) در جنوب شرق، ایالت کارمانیا در ساحل خلیج فارس، ایالت گداروسیاه (بلوچستان امروزی)

اشکانیان

سنت‌های حکومت هخامنشی در حکومت اشکانیان یا پارتها ادامه داشته و بخشی از سرزمین‌های تحت قلمرو آنها به ساتراپی‌هایی تقسیم می‌شده‌است. اداره کنندگان ساتراپی‌ها از سوی شاه انتخاب می‌شد. به غیر از نواحی ساتراپی، نواحی از کشور نیز تحت الحمایه مستقیم شاه بوده‌اند و گاهی اداره چند ساتراپ بوسیله یک نفر بوده‌است. کوچکترین واحد دارای دیز یا به یونانی استاتم نامیده می‌شد که این واحد از تجمیع چند روستا تشکیل شده و بوسیله یک مقام دولتی اداره می‌گردید.

در زمان **اشکانیان** خاک ایران از سوی غرب با **رودخانه فرات** پایان می‌یافت. پیش از آن سلوکیان هشتاد سال بر قلمرو ایران فرمانروایی داشتند و پایتخت آن‌ها سلوکیه بر کرانه رود دجله بود. قلمرو پارت‌ها یا اشکانیان ۷۲ بخش بود. ملاک آن‌ها در تقسیم‌بندی برای اداره کشور شهرها بودند که خودمختاری نسبی داشتند. از پایتخت‌های آن به ارشک، صدرروازه، هگمتانه، تیسفون و دیگر شهرها مهم آن به نسا، تاپه، دارابگرد، گور و گرگان (ورگان یا هیرکان) می‌توان اشاره کرد.

ساسانیان

تقسیمات کشوری در ابتدای دوره ساسانیان به روال گذشته بود ولی در طول زمان تغییر پیدا کرد. براساس بررسیهای محققان، تقسیمات کشوری در دوره ساسانیان چند بار دچار تحول شده‌است. قبل از انوشیروان بخشهای مختلف کشور به دست کسانی اداره می‌شد که عنوان مرزبان داشتند. مؤلف ایران در عهد باستان به این موضوع اشاره کرده می‌نویسد:

قبل از انوشیروان ایران را مرزبانان اداره می‌کردند و از میان ایشان چهار مرزبان بیشتر اهمیت داشتند:

1. مرزبان ارمن

2. مرزبان خوارزم

3. مرزبان حدود روم

4. مرزبان خزر

و آرائیها به مرزبانان تخت نقره می دادند به استثنای مرزبان حدود خزر که تختی از زر داشت.

در زمان انوشیروان کشور به ۴ قسمت یا به اصطلاح آن زمان به ۴ پادوگس یا استان شرقی، غربی، شمالی و جنوبی تقسیم می شد. این تقسیم بر اساس حدود جغرافیایی و جهات چهارگانه به شرح ذیل متکی بوده است:

1. استان شمال شرقی خراسان و کرمان

2. استان غربی شامل عراق و بین النهرین

3. استان شمالی شامل ارمن و آذربایجان

4. استان جنوبی شامل فارس و خوزستان

در زمان ساسانیان بخش بندی های کشوری ایران شامل سرزمین (ایالت)، خوره (استان) و تسوگ (شهرستان) و رُستاک (دهستان) بود.^[۵]

در زمان ساسانیان ایران دارای پنج ایالت بزرگ (کوست) شامل: ایالت شمالی (پاختر)، ایالت جنوبی (نیمروز)، ایالت شرقی (خراسان)، ایالت غربی (خوروران) و فرارود (ورارود)، بخش هایی از افغانستان، میانرودان و آسیای کوچک هم بخشی از این ایالت ها بود و تصمیم گیری حکومتی متمرکز بود. از شهرهای مهم آن اصطخر، گندی شاپور، ابرشهر، اردشیر خوره، شاپورخواست و تیسفون بود.

تقسیمات کشوری ایران پس از اسلام

دوره آغازین اسلام

ایران در آغاز دوره اسلامی به نه منطقه یا ایالت تقسیم می شده است که بسیار همسان با تقسیم ایالتی دوره پایانی ساسانیان بوده است:^[۶]

- آذربایجان و ارمینه و اران
- جبال (عراق عجم)
- فارس
- خراسان و سیستان
- قومس

• گیلان و طبرستان و جرجان

• خوزستان

• کرمان

• مکران

دوره عباسی

تقسیمات سیاسی ایران در زمان خلفای عباسی

تقسیم‌بندی قلمروی عباسی در قرن چهارم بدین شکل بود:

1. بصره در دست محمد بن رائق با مرتبه امیرالامرای،
2. خوزستان در دست ابو عبدالله حسن بن بریدی،
3. فارس در دست **عمادالدوله علی بن بویه**،
4. ری و اصفهان و جبل در دست **رکن الدوله حسن بن بویه** و دیگران،
5. موصل و دیار بکر و دیار مضر و دیار ربیع در دست حمدانیان،
6. مصر و شام در دست محمد بن طغج اخشید،
7. خراسان و ماوراءالنهر در دست سامانیان،
8. طبرستان و گرگان
9. بحرین و یمامه در دست قرامطه.^[M]

غزنوی

در دوره غزنوی که از قرون چهارم تا ششم بطول انجامید، عمید یا والی امور ایالاتی را که به طور منظم تحت اداره حکومت بودند مانند سیستان، تخارستان، خراسان و برای مدت کوتاهی ری و جبال، را بر عهده داشتند. در مناطق ناآرامتر مثل هندوستان شمالی ارتش مأمور دریافت مالیات بود و حکومت غیرنظامی قادر به اجرای این کار نبود. بعد از سال ۴۳۰، ولایات دور از غزنه خراسان و جبال و ری به دست دیوان‌های مستقر در **ری** و **نیشابور** اداره می‌شدند. در هر کدام از این ولایت‌ها، دبیری ایرانی به عنوان یک عمید غیرنظامی، مسئول امور نظامی و سیاسی، و غلامی ترک به عنوان سپهسالار حضور داشتند.^[۷]

سلجوقیان

در دوره **سلجوقیان بزرگ** که از ۴۲۹ تا ۵۵۴ بطول انجامید حکومت مشتمل بر ولایاتی عیناً منطبق با واحدهای امپراتوری ساسانی بود. این حکومت دو بخش داشت، نواحی مستقیماً زیر نظر سلطان و نواحی در اختیار امرا و دیگران. تا پایان دوره ملک‌شاه، نواحی زیر نظر مستقیم او گسترش یافته و بعدها کوچک شدند. تقسیمات اداری سلجوقیان کاملاً با تقسیمات ایالات منطبق نبود ولی پس از تجزیه این حکومت، واحدهایی جغرافیایی پدید آمدند که ولایات بزرگتر خراسان و آذربایجان و عراق و کرمان و فارس مرکز ثقل آن بودند. این تقسیمات کوچکتر از ولایات مرکزشان مهم‌ترین شهر ناحیه بود و وسعت متغیری داشتند. این سلاطین از تجربه اداره کشورهای متمدن بی‌بهره بودند برای همین از کارگزاران ایرانی سود جستند که در بین آن‌ها شهرت **خواجه نظام الملک** از همه بیشتر است. در دوره وزارت او در دربار **ال ب ارسلان**، مستوفی ریاست دیوان استیفا را بر عهده داشت و او برای هر ولایت کشور نایبی منصوب می‌کرد. در دوره آنان نظام اقطاع، که در بین قبایل ترک مرسوم بود و طبق آن ارضیه باقیمانده رئیس قبیله بین خویشان مرد وی تقسیم می‌شد، با اعطای ولایات و نواحی به عنوان حصه و سهم ملکی به اعضای خاندانشان توسعه پیدا کرد. حکومت سلجوقی در نیمه دوم قرن پنجم وسعت زیادی داشت و واگذاری قدرت اداری به حکومت‌های محلی از سوی دولت مرکزی دوراندیشانه به نظر می‌رسد. در قرن بعدی امرا در ولایات خود با دولت مرکزی به مخالفت مشغول شده و اهداف خود را به پیش بردند.^[۸]

ایلخانیان

در حکومت ایلخانان بین ۶۵۴ تا ۷۵۰، دبیران و وزیران ایرانی چون شمس‌الدین جوینی و رشید‌الدین فضل‌الله نظام‌الداری ایران را پس از دوره‌ای پریشانی، بهبود دادند. آنان به دیوان رونق داده آن را به پایگاه اداره کشور تبدیل کردند.

دوره قاجار

نقشه «ممالک محروسه ایران» چاپ *مجله طنز ملانصرالدین* به تاریخ ۱۳۲۶ هجری قمری (۱۹۰۸ میلادی)

در اوایل دوره قاجار ایران به پنج حکمرانی و دوازده حاکم‌نشین تقسیم می‌شد:

- حکمرانی آذربایجان (ک شامل شهرهای آذربایجان می‌شد) مقر ولیعهد و تحت فرمان او بود.
 - حکمرانی دوم شامل ایالت‌های کردستان، کرمانشاه، سرحد عراقین و لرستان
 - حکمرانی سوم فارس بود که علاوه بر ایالت فارس، **بندر بوشهر** و بنادر و جزایر خلیج فارس، کهگیلویه، بختیاری و خوزستان را در بر می‌گرفت.
 - حکمرانی چهارم عبارت از خراسان و سیستان بود
 - حکمرانی پنجم را کرمان و بلوچستان تشکیل می‌داد.
- از آغاز قرن سیزدهم هجری شمسی این تقسیم‌بندی تغییر کرد و قلمرو بعضی از حکمرانی‌ها تقسیم شد. در اواسط سلطنت ناصرالدین شاه قاجار ایران دارای چهار ایالت و ۲۳ ولایت بود:

- ایالت آذربایجان
- ایالت خراسان و سیستان
- ایالت فارس
- ایالت کرمان و بلوچستان^[M]

در سال ۱۲۴۱ هجری قمری ایران به ۸ ایالت بزرگ تقسیم شد که اسامی آن‌ها عبارتند بودند از: آذربایجان، گیلان، مازندران، استرآباد، خراسان (ولایت شرقی قائنات و قهستان و سیستان جزو آن محسوب می‌شدند)، ایالت کرمان و بلوچستان (شامل کرمان و بلوچستان و بنادر دریای عمان)، فارس (که کهگیلویه، بوشهر و بنادر خلیج فارس از مضافات آن بود) و خوزستان.

تقسیمات کشوری ایران در دوره معاصر

این دوره با اندیشه‌های ترقی جویانه مشروطیت همراه می‌باشد و از جهات سیاسی، ایران شاهد اولین تقسیمات قانونی و رسمی کشوری است.

اولین قانون تقسیمات کشوری

اولین قانون تقسیمات کشوری ایران پس از جنبش مشروطه و در سال ۱۲۸۶ هجری خورشیدی تحت عنوان قانون «تشکیلات ایالات و ولایات» به تصویب رسید و کشور به ۴ ایالت و ۱۲ ولایت تقسیم شد.

بر اساس این قانون ایران به چهار ایالت (۱ آذربایجان، ۲ کرمان و بلوچستان، ۳ فارس و بندر و ۴ خراسان و سیستان و دوازده ولایت (۱ استرآباد، ۲ مازندران، ۳ گیلان، ۴ زنجان، ۵ کردستان، ۶ لرستان، ۷ کرمانشاهان، ۸ همدان، ۹ اصفهان، ۱۰ یزد، ۱۱ عراق و ۱۲ خوزستان و دارالخلافه تهران تقسیم شده بود.^[۸]

در تعریف ایالت و ولایت چنین آمده است: «ایالت قسمتی از مملکت است که دارای حکومت مرکزی و ولایت حاکم‌نشین جزء است؛ و ولایت قسمتی از مملکت است که دارای یک شهر حاکم‌نشین و توابع باشد، اعم از اینکه حکومت آن تابع پایتخت یا تابع مرکز ولایتی باشد.» واحدهای دیگر تقسیماتی مشخص شده در قانون؛ بلوکات و ناحیه بوده است.

حدود ایالات، ولایات و بلوکات به موجب اصل سوم متمم قانونی اساسی (۱۴ ذیقعد ۱۲۸۵ هـ. ش) ثابت و تغییر در آنها به حکم قانون بوده است.

دومین قانون تقسیمات کشوری

تا ۱۶ آبانماه سال ۱۳۱۶ هجری شمسی که «قانون تقسیمات کشور و وظایف فرمانداران و بخشداران» به تصویب رسید، تغییرات عمده‌ای در محدوده تقسیمات کشوری به عمل نیامد. الحاق ابرقو به یزد و خلجستان (دستجرد) به قم از موارد معدود تغییرات تقسیماتی است. البته طی سال‌های مذکور تغییرات متعددی در تغییر نام عناصر و واحدهای تقسیمات کشوری به وجود آمد که از آن جمله می‌توان به موارد زیر اشاره کرد: «تغییر نام علی‌آباد به شاهی، حسین آباد به زابل، ترشیز به کاشمر، منصورآباد به مهران، دزدآپ به زاهدان، ناصری به اهواز، مشهد سر به بابلسر، اشرف به بهشهر و ...»

استان‌های ششگانه

همزمان با تصویب قانون «قانون تقسیمات کشور و وظایف فرمانداران و بخشداران»، اسامی واحدهای تقسیماتی و همچنین مسئولان واحدها تغییر یافت. براساس مصوبه‌ای نام‌های استان، شهرستان، بخش و دهستان، اسامی جدید واحدهای تقسیماتی گردیده و در ماده یک قانون تقسیمات کشوری و وظایف فرمانداران و بخشداران، کشور ایران مطابق نقشه و صورت ضمیمه به ۶ استان و ۵۰ شهرستان تقسیم شد. هر استان مرکب از چند شهرستان و هر شهرستان مرکب از چند بخش و هر بخش مرکب از چند دهستان و هر دهستان مرکب از چند قصبه.

استان‌های کشور با توجه به موقعیت جغرافیایی استقرار آن‌ها و جهات اربعه، نامگذاری گردید:

- استان شمال غرب شامل شهرستان‌های سلماس، خوی، رضائیه (ارومیه)، مهاباد، تبریز، اردبیل، میانه و مراغه.
- استان شمال شامل گیلان، مازندران، تهران، اصفهان، مرکزی، زنجان و سمنان فعلی
- استان غرب شامل شهرستان‌های: کردستان، گروس، کرمانشاهان، باوندپور، پشت کوه، لرستان، بروجرد، همدان، خرمشهر و آبادان، خوزستان، کهگیلویه^[۹]
- استان جنوب شامل نواحی بوشهر، کرمان، هرمزگان، فارس و یزد
- استان شمال شرق شامل خراسان و شاهرود
- استان مکران شامل بم، بشاگرد، جاسک، میناب و زابل.^[۱۰]

استان‌های ده‌گانه

نخستین استان‌های ایران برپایه قانون اصلاح‌شده تقسیمات کشوری.

در نوزدهم دیماه سال ۱۳۱۶، با اصلاح قانون تقسیمات کشوری و براساس ماده یک آن، کشور ایران مطابق نقشه و صورت ضمیمه به ۱۰ استان و ۴۹ شهرستان [و ۲۹۰ بخش] تقسیم شد.^[۱۱] در این اصلاحیه نیز، هر استان مرکب از چند بخش و هر بخش مرکب از چند دهستان و هر دهستان مرکب از چند قصبه و ده است. استان‌های ده‌گانه کشور و شهرستان‌های تابعه:^[۱۲]

- استان یکم - شامل ۶ شهرستان:
۱- رشت ۲- قزوین ۳- ساوه ۴- سلطان‌آباد (اراک) ۵- زنجان ۶- شهبسوار (تنکابن)
- استان دوم شامل ۶ شهرستان:
۱- قم ۲- کاشان ۳- تهران ۴- سمنان ۵- ساری ۶- گرگان
- استان سوم شامل ۲ شهرستان:

۱- اردبیل ۲- تبریز

• استان چهارم شامل ۵:

۱-خوی ۲- رضائیه (ارومیه) ۳- مهاباد ۴- مراغه ۵- بیجار

• استان پنجم

شامل ۶ شهرستان:

• ۱- همدان ۲- کرمانشاهان (کرمانشاه) ۳- شاه‌آباد (اسلام‌آباد غرب) ۴- سنندج ۵- ملایر ۶- ایلام

• استان ششم شامل ۴ شهرستان:

۱- خرم‌آباد ۲- گلپایگان ۳- اهواز ۴- خرمشهر

• استان هفتم شامل ۶ شهرستان:

۱- بهبهان ۲- شیراز ۳- بوشهر ۴- فسا ۵- آباده ۶- لارستان (لار)

• استان هشتم شامل ۵ شهرستان:

۱- کرمان ۲- بم ۳- بندرعباس ۴- خاش ۵- زابل ۶- سیرجان

• استان نهم شامل ۷ شهرستان:

۱- بیرجند ۲- تربت حیدریه ۳- مشهد ۴- قوچان ۵- بجنورد ۶- گناباد ۷- سبزوار

• استان دهم شامل ۲ شهرستان:

۱- اصفهان ۲- یزد

طی تبصره مندرج در ماده ۲ قانون، جزایر مجاور هر یک از شهرستان‌ها، تابع آن شهرستان می‌باشد. در صورت ضمیمه قانون اصلاح قانون در تقسیمات کشوری نام ۴۹ شهرستان و ۲۹۰ بخش زیرعنوان ده استان قید شده است.^[۱۳]

تغییرات تدریجی استان‌های دهگانه

استان‌ها و شهرستان‌های ایران در ۱۳۲۵

از سال ۱۳۱۶ به بعد ب در تقسیمات کشوری به استناد تبصره ماده ۲ قانون سال ۱۳۱۶ به وجود می‌آید. در سال ۱۳۲۵ استان سوم و چهارم تبدیل به یک استان به نام استان آذربایجان گردیده و سال ۱۳۲۶ فرمانداری کل بلوچستان به مرکزیت زاهدان و ۳ فرمانداری تابعه تحت نظر یک نفر مأمور عالی‌رتبه به نام فرمانداری کل که هم‌ردیف با استاندار است اداره، و در سال ۱۳۲۶ علاوه بر تأسیس فرمانداری کل بلوچستان، استان مرکزی (به مرکزیت تهران) نیز در تاریخ ۲۰ مهر ۱۳۲۶ با ترکیب شهرستان‌های قزوین، ساوه، قم و دماوند و محلات ایجاد شد.

در سال ۱۳۳۳، فرمانداری‌های کل بندر و جزایر خلیج فارس و بندر و جزایر دریای عمان و در سال ۱۳۳۶ فرمانداری کل خرم‌آباد و همچنین استان سیستان و بلوچستان ایجاد و فرمانداری کل بختیاری و چهارمحال و همچنین استان کردستان و استان‌های سوم و چهارم در سال ۱۳۳۷ دوباره تأسیس شدند.

در تغییر دیگر در تقسیمات کشوری شورای وزرا در سال ۱۳۳۷ صورت گرفت شهر قروه از استان همدان منتزع می‌شود و به استان کردستان ملحق می‌گردد. [۱۳][۱۴]

در تغییر دیگر در قانون تقسیمات کشوری در ۱۳۳۹ استان‌ها به جای عدد با اسامی اصلی و تاریخی شان نامیده شدند و بر این اساس کشور به ۱۴ استان و ۶ فرمانداری کل و ۱۳۹ فرمانداری و ۴۴۹ بخش‌داری تقسیم شد. بخش بزرگی از استان مرکزی فعلی در استان مرکزی آن زمان به مرکزیت شهر تهران قرار داده شد. [۱۵]

آستارا تا تقسیمات کشوری سال ۱۳۳۶ خورشیدی یکی از شهرهای شهرستان اردبیل در شرق استان آذربایجان بود. در سال ۱۳۳۶، آستارا با تأسیس فرمانداری، به یکی از شهرستان‌های استان آذربایجان شرقی مبدل شد و از خرداد سال ۱۳۳۹ خورشیدی به استان گیلان ملحق گردید.^[۱۶]

در سال ۱۳۴۰ فرمانداری‌های کل سمنان، همدان، و لرستان ایجاد و فرمانداری کل بویراحمدی و کهگیلویه به مرکزیت یاسوج در سال ۱۳۴۲ تأسیس شد. فرمانداری‌های: کل ایلام و لرستان پشتکوه در سال ۱۳۴۳ و فرمانداری‌های کل بنادر و جزایر بحر عمان و خلیج فارس منحل و استان ساحلی بنادر و جزایر خلیج فارس و دریای عمان به مرکزیت بندرعباس تأسیس می‌شود.

در سال ۱۳۴۸ فرمانداری‌های کل بوشهر، زنجان و یزد ایجاد گردیده و در سال ۱۳۵۲، استان‌های بوشهر، یزد و چهارمحال و بختیاری، لرستان، زنجان و همدان تأسیس می‌یابد. در سال ۱۳۵۵، فرمانداری‌های شمیرانات و ری منحل و در محدوده شهرستان تهران، شمیرانات و ری شهرستان‌های جدیدی به مرکزیت شهر تهران از ترکیب بخش‌های حومه، ری، فشافویه، لواسانات و رودبار قصران تأسیس شد. در همان سال استان‌های بویراحمد و کهگیلویه و سمنان تأسیس یافته و نام استان ساحلی و بنادر و جزایر خلیج فارس و دریای عمان به استان هرمزگان تغییر می‌یابد. در سال ۱۳۵۶، مرکز استان مرکزی از تهران به اراک انتقال یافته، شهرستان قزوین به استان زنجان الحاق، و فرمانداری‌های تهران و کرج در محدوده شهرستان‌های مربوط مستقیماً زیر نظر وزارت کشور قرار گرفت. در سال ۱۳۵۷، در محدوده شهرستان تهران و کرج و ورامین، استان تهران به مرکزیت شهر تهران ایجاد شده و شهرستان‌های شمیران و ری بار دیگر تأسیس گردید.

در سال ۱۳۵۷ و تا پیش از پیروزی انقلاب اسلامی، کشور ایران دارای ۱۶۵ شهرستان و ۴۷۵ بخش بوده‌است.

تقسیمات کشوری دوره انقلاب اسلامی

پس از رخدادن انقلاب اسلامی ایران، در سال ۱۳۵۸ بخشی از تغییرات، تغییرات مختصر در نام عناصر و واحدهای تقسیمات کشوری بود. مثلاً استان بویراحمد و کهگیلویه به کهگیلویه و بویراحمد، بختیاری و چهارمحال به چهارمحال و بختیاری، و ... تغییر نام دادند. بعلاوه، شهرستان‌های مهریز، خوانسار، شادگان، قائنات، ترکمن، رامسر، دلیجان، مشیز، علی‌آباد، فریدون‌شهر و آستانه اشرفیه تأسیس و در سال ۱۳۵۹ شهرستان‌های کهنوج، فلاورجان، دیر، تاکستان، لردگان فارس، شیروان و چرداول، سوادکوه، کردکوی، سرپند، کنگاور، سرپل ذهاب، گیلان غرب و اندیمشک ایجاد و شهرستان کیش به بخش تبدیل شدند. در سال ۱۳۶۱، شهرستان ابوموسی ایجاد شده و از سال مذکور به بعد به علت انجام مطالعات مربوط به تهیه و تدوین قانون جدید تقسیمات کشوری، کلیه تغییرات تقسیماتی متوقف گردید.

سومین قانون تقسیمات کشوری

قانون تعاریف و ضوابط تقسیمات کشوری در سال ۱۳۶۲ به تصویب مجلس شورای اسلامی رسید. چارچوب این قانون همان چارچوب قانون مصوب ۱۹ دی ۱۳۱۶ بوده بدین‌گونه که واحدهای تقسیماتی و سطوح موجود در هر دو قانون، عبارت بودند از استان، شهرستان، بخش و دهستان. در قانون تعاریف و ضوابط تقسیمات کشوری برای هر یک از سطوح تقسیماتی تعاریف، معیارها و ضوابط معینی برای شناسایی و ایجاد و تأسیس آن‌ها در نظر گرفته شد. این معیارها شامل پارامترهای جمعیت با در نظر گرفتن تراکم، و شاخص‌های اجتماعی، اقتصادی، فرهنگی، سیاسی و ... مناطق است.

در اجرای مراحل اولیه قانون، نزدیک به ۲۳۲۰ دهستان و ۸۱۰ بخش تأسیس شده، ولی ایجاد و تأسیس شهرستان تا سال ۱۳۶۶ متوقف بود. **شهرستان جاسک** به عنوان اولین شهرستان پس از تصویب قانون تعاریف و ضوابط تقسیمات کشوری در ۱۲ دی ۶۶ به تصویب رسیده، و از آن پس:

در سال ۱۳۶۷ با ایجاد شهرستان‌های دلفان و کوه‌دشت در **استان لرستان** بار دیگر تأسیس شهرستان‌ها آغاز شد.

در سال ۱۳۶۸ شهرستان‌های دورود در لرستان هریس و کلیبر و بناب و شبستر و **بستان آباد** در آذربایجان شرقی، ساوجبلاغ و شهریار در تهران، جوانرود در باختران، مینودشت و بابلسر در مازندران، شوش در خوزستان، کبودرآهنگ در استان همدان، **برخوار و میمه** در اصفهان سرخس، نهبندان، خواف و چناران در **استان خراسان**، لامرد در استان فارس، نیک‌شهر در سیستان و بلوچستان، رودان در هرمزگان و بوکان در آذربایجان غربی ایجاد و تأسیس شد.

در سال ۱۳۶۹ شهرستان‌های اردل در چهارمحال و بختیاری، اسدآباد در همدان، مبارکه در اصفهان، میبد در یزد، باغ‌ملک در خوزستان، شاهین‌دژ و تکاب در **استان آذربایجان غربی** ایجاد و تأسیس گردید.

در سال ۱۳۷۰ شهرستان‌های بیله‌سوار و پارس‌آباد در آذربایجان شرقی و همچنین فریمان در خراسان، بهار و رزن در همدان، صحنه در باختران و حاجی‌آباد در هرمزگان به تصویب رسیدند. در سال (۱۳۷۲) طی یک ماده واحده، قانون تأسیس **استان اردبیل** تصویب، و طی آن به دولت اجازه داده می‌دهد نسبت به تأسیس استانی تحت عنوان اردبیل به مرکزیت شهر اردبیل در محدوده شهرستان‌های پارس‌آباد، بیله‌سوار، گرمی، اردبیل، مشگین‌شهر و خلخال اقدام نماید.

این روند در سال ۱۳۷۳ نیز ادامه یافته و شهرستان‌های دیواندره و کامیاران در استان کردستان، اسلامشهر در تهران، سلسله، ازنا و پلدختر در لرستان و ابرکوه در استان فارس به وجود آمد.

در سال ۱۳۷۴ شهرستان‌های بردسکن در خراسان، جلفا در آذربایجان شرقی، محمودآباد، نکا و چالوس در مازندران، ملکان در آذربایجان شرقی، آبدانان در ایلام، بوانات در فارس، **دیلم** در بوشهر و تفت در یزد و نیز آران و بیدگل در اصفهان، نمین و کوثر در اردبیل، ماه‌نشان در زنجان، امیدیه در خوزستان، رباط‌کریم، فیروزکوه و بوئین‌زهرا در تهران، راور در کرمان و چالدران در آذربایجان شرقی ایجاد و تأسیس گردید.

در سال ۱۳۷۵ قانون ایجاد استان قم به مرکزیت شهر قم و متشکل از بخش‌های مرکزی جعفرآباد، خلجستان، سلفچگان و نوفل‌لوشاتو به تصویب مجلس شورای اسلامی رسید. علاوه بر آن در سال مذکور شهرستان‌های جاجرم در خراسان، رضوانشهر، املش و سیاهکل در گیلان، ایجرود و طارم در زنجان، پاسارگاد در فارس، خرم‌بید در فارس، جویبار در مازندران، تیران و کرون در اصفهان، ارسنجان در فارس، اسکو و آذرشهر در آذربایجان شرقی، پاکدشت در تهران، صدوق در یزد و بندرگز در مازندران به تصویب رسید.

در سال ۱۳۷۶ دو **استان گلستان** و قزوین به تصویب مجلس شورای اسلامی رسید. استان گلستان مشتمل بر شهرستان‌های گرگان، گنبدکاووس، مینودشت، بندرترکمن، کردکوی، علی‌آباد، بندرگز و استان قزوین متشکل از شهرستان‌های قزوین، بوئین‌زهرا و تاکستان.

در سال ۱۳۷۸، شهرستان‌های زرین‌دشت و خاتم در استان یزد و کلاله و آق‌قلا در گلستان، سرباز در سیستان و بلوچستان، چاراویماق در آذربایجان شرقی بستک در هرمزگان، دنا در کهگیلویه و بویراحمد، **مانه و سملقان**، در خراسان ایجاد و تأسیس

شد.

در سال ۱۳۸۰ شهرستان‌های آذرشهر و ارسباران و عجب‌شیر در استان آذربایجان شرقی، آزادشهر و رامیان در گلستان، کوه‌رنگ در چهارمحال و بختیاری، آبیگ در قزوین، مهر، قیر و کارزین در استان فارس به تصویب رسیدند.

در سال ۱۳۸۱ شهرستان‌های **ثلاث باباجانی در استان کرمانشاه**، سروآباد در کردستان، منوجان در کرمان، چادگان در اصفهان، زرنديه و کمیجان در استان مرکزی، جم در بوشهر، نظرآباد در تهران، فراشبند در استان فارس و رشتخوار در خراسان به تصویب رسیده و ایجاد گردیدند.

در سال ۱۳۸۲ شهرستان‌های کلات، سربیشه و خلیل‌آباد در خراسان، عنبرآباد در کرمان، لالی و هندیجان در خوزستان و سمیرم سفلی در اصفهان به تصویب رسیدند.

در سال ۱۳۸۳ شهرستان‌های فاروج، گاوبندی، روانسر، لیکک، خمیر، کوهبنان، الوند و خنج تأسیس و **استان‌های خراسان** شمالی و **خراسان جنوبی** به تصویب مجلس شورای اسلامی رسیدند.

در سال ۱۳۸۴ نیز شهرستان‌های اسدیه، فیض‌آباد، کرندغرب، سعادت شهر، گتوند، رامشیر، کنارک، گلوگاه، سراپان، زهک، رودبار و قلعه گنج به تصویب رسیدند.

در سال ۱۳۸۴ کشور ایران دارای ۳۳۶ شهرستان، ۸۸۹ بخش، ۲۴۰۰ دهستان و ۱۰۱۶ شهر می‌بوده‌است.

با توجه به تغییرات ایجاد شده، تعداد عناصر و واحدهای تقسیمات کشوری تا ۲۷ مهرماه ۱۳۸۷ از قرار ۳۶۳ شهرستان، ۹۲۰ بخش، ۲۴۳۰ دهستان و ۱۰۶۸ شهر بوده‌است.

تقسیمات منطقه‌ای استان‌های کشور

در روز سه‌شنبه ۱۸ آذر ۱۳۹۲ **عبدالرضا رحمانی فضلی** وزیر کشور دولت یازدهم جمهوری اسلامی ایران گفت: «طرح منطقه‌ای کردن استان‌های کشور و تقسیمات جدید کشوری از سوی وزارت کشور در دست بررسی و مطالعه است.» وی افزود: «اجرای این طرح نیازمند اصلاح قانون است و مسیر طولانی خواهد داشت، اما وزارت کشور به شکل قراردادی برای هر چهار یا پنج استان کشور به صورت یک منطقه برنامه‌ریزی کرده‌است.»^[۱۷] این طرح یک طبقه‌بندی داخلی مربوط به وزارت کشور با اهداف توسعه بهتر است که همان سال با ۵ منطقه‌بندی تعیین گردیده‌است.

تقسیمات کنونی

براساس آخرین وضع تقسیمات کشوری در بهمن ۱۳۹۵ **خورشیدی**، کشور ایران از ۳۱ استان، ۴۲۹ شهرستان، ۸۹۲ بخش، ۲۴۸۶ دهستان و ۱۱۳۳ شهر تشکیل یافته‌است.^[۱۸]

پانویس

1. محمدپناه، بهنام (۱۳۸۸). از کوروش تا داریوش بزرگ. تهران: انتشارات سبزان. شابک ۹۷۸-۵۸۱۴۵۰۲۷-۶۸-۷ مقدار / شابک = را بررسی کنید: checksum (کمک).
2. * علی بابایی، غلامرضا (۱۳۸۹). تاریخ ارتش ایران (از ۵۵۸ پیش از میلاد تا ۱۳۵۷ شمسی). تهران: انتشارات محقق. شابک ۹۶۴-۷۵۱۸-۱۴-۵.
3. وینتر و دیگناس (۱۳۸۶). روم و ایران. ترجمه جهاننداری. تهران: نشر و پژوهش فرزانه روز. شابک ۹۶۴-۳۲۱-۲۸۱-۵.
4. پیرنیا، حسن (۱۳۸۸). تاریخ ایران (از مادها تا انقراض ساسانیان). تهران: انتشارات دبیر. شابک ۹۷۸-۹۶۴-۲۶۲۱-۳۲-۳.
5. یاقوت حموی ج ۱ ص ۴۱.
6. جغرافیای تاریخی شهرها، عبدالحسین نهجیری، انتشارات مدرسه، چاپ سوم، تهران (۱۳۸۰).
7. امیراحمدیان، بهرام. «تقسیمات کشوری» (<http://www.webcitation.org/6EZdZ4rK1>). دانشنامه جهان اسلام. بایگانی شده از اصلی (<http://www.encyclopaediaislamica.com/madkhal2.php?sid=3749>) در ۲۰ فوریه ۲۰۱۳.
8. «تقسیمات کشوری؛ از ایران باستان تا ۱۰ استانی شدن در دوره رضا شاه» (<http://chamedanmag.com/new/s/213946>). مجله اینترنتی چمدان. ۲۴ اسفند ۱۳۹۷. دریافت شده در ۱۷ بهمن ۱۳۹۹.
9. «نسخه آرشیو شده» (<https://web.archive.org/web/20180808233839/http://www.dastour.ir/brow/s/?lid=%20%20%20%20%2024519>). بایگانی شده از اصلی (<http://www.dastour.ir/brows/?lid=%20%20%20%20%2024519>) در ۸ اوت ۲۰۱۸. دریافت شده در ۲۷ آوریل ۲۰۱۳.
10. «صورت ضمیمه تقسیمات کشور» (<https://web.archive.org/web/20180808233839/http://www.dasto/ur.ir/brows/?lid=%20%20%20%20%2024519>). روزنامه‌های رسمی ۱۳۱۶ در پایگاه اطلاعات قوانین و مقررات کشور. ۱۳۱۶. بایگانی شده از اصلی (<http://www.dastour.ir/brows/?lid=%20%20%20%20%2024519>) در ۸ اوت ۲۰۱۸. دریافت شده در ۵ فروردین ۱۳۹۷.
11. Ghorbani 2013, p. 2.
12. ماده ۲: اصلاح تقسیمات کشوری، استانهای دهگانه، ۱۳۱۶ (<http://www.dastour.ir/brows/?lid=%20%20%20%20%2024589>). بایگانی شده (<https://web.archive.org/web/20170824174822/http://www.dastour.ir/brows/?lid=%20%20%20%20%2024589>) در ۲۴ اوت ۲۰۱۷ توسط Wayback Machine پایگاه اطلاعات قوانین و مقررات کشور.
13. اصلاح تقسیمات کشوری، استانهای دهگانه، ۱۳۱۶ (<http://www.dastour.ir/Brows/?lid=24595>). بایگانی شده (<https://web.archive.org/web/20130107203823/http://www.dastour.ir/Brows/?lid=24595>) در ۷ ژانویه ۲۰۱۳ توسط Wayback Machine پایگاه اطلاعات قوانین و مقررات کشور.
14. «تقسیمات استانی شورای وزرا به پیشنهاد شماره ۴۵۶۲۹/۴۰۰۴/ل شهر قروه از استان همدان منتزع شد و به استان کردستان ملحق گردید». قانون اصلاح تقسیمات کشوری سال ۱۳۳۷ پایگاه اطلاعات قوانین و مقررات کشور، بازبینی شده در ۱۳۹۷/۷/۵، وبگاه شهرهای ایران.

15. <http://www.chap.sch.ir/pdf/040-054-C236-3.pdf> بایگانی شده (201) <https://web.archive.org/web/20130707132600/http://www.chap.sch.ir/pdf/040-054-C236-3.pdf> در ۷ سپتامبر ۲۰۱۲ توسط Wayback Machine و صفحه ۴۳

16. «معاونت فرهنگی و دانشجویی» (<http://shahriar.ac.ir>) <https://web.archive.org/web/20190331070639/http://shahriar.ac.ir/index.php/%D9%85%D8%B9%D8%A7%D9%88%D9%86%D8%AA-%D9%81%D8%B1%D9%87%D9%86%DA%AF%DB%8C-%D9%88-%D8%AF%D8%A7%D9%86%D8%B4%D8%AC%D9%88%DB%8C.html> (C%DB%8C.html) . مؤسسه آموزش عالی شهریار آستارا. بایگانی شده از اصلی (<http://www.shahriar.ac.ir/>) [index.php/%D9%85%D8%B9%D8%A7%D9%88%D9%86%D8%AA-%D9%81%D8%B1%D9%87%D9%86%DA%AF%DB%8C-%D9%88-%D8%AF%D8%A7%D9%86%D8%B4%D8%AC%D9%88%DB%8C.html](http://www.shahriar.ac.ir/index.php/%D9%85%D8%B9%D8%A7%D9%88%D9%86%D8%AA-%D9%81%D8%B1%D9%87%D9%86%DA%AF%DB%8C-%D9%88-%D8%AF%D8%A7%D9%86%D8%B4%D8%AC%D9%88%DB%8C.html) (C%DB%8C.html) در ۳۱ مارس ۲۰۱۹. دریافت شده در ۲ نوامبر ۲۰۱۹.

17. [خبر طرح منطقه‌ای کردن استان‌های کشور <http://www.dolat.ir/NSite/FullStory/News/?Serv=8&Id=233301> بایگانی شده (<https://web.archive.org/web/20131212153755/http://www.dolat.ir/NSite/FullStory/News/?Serv=8&Id=233301>) در ۱۲ دسامبر ۲۰۱۳ توسط Wayback Machine]

18. «پایگاه اطلاع‌رسانی وزارت کشور، جدول عناصر و واحدهای تقسیمات کشوری بهمن‌ماه ۱۳۸۹» (<http://www.moi.ir/portal/Home/ShowPage.aspx?Object=News&CategoryId=25bdb60a-cbea-4641-94ac-5ef525670863&WebPartID=b19583be-e43d-459b-8110-f0453f12adca&ID=294aef3e-caa2-4e2a-bb0a-5283dfef0b65>) بایگانی شده از اصلی (<https://web.archive.org/web/20120503044808/http://www.moi.ir/portal/Home/ShowPage.aspx?Object=News&CategoryId=25bdb60a-cbea-4641-94ac-5ef525670863&WebPartID=b19583be-e43d-459b-8110-f0453f12adca&ID=294aef3e-caa2-4e2a-bb0a-5283dfef0b65>) در ۳ مه ۲۰۱۲. دریافت شده در ۲ نوامبر ۲۰۱۱.

منابع

- سیر تقسیمات کشوری در ایران از گذشته تا کنون - پایگاه اطلاع‌رسانی وزارت کشور
- جغرافیای تاریخی شهرها، عبدالحسین نهجیری، انتشارات مدرسه، چاپ سوم، تهران (۱۳۸۰).
- Ghorbani, M. (2013). *The Economic Geology of Iran: Mineral Deposits and Natural Resources* (<http://books.google.com/books?id=eZNEAAAAQBAJ&pg=P>)

A2). Springer Geology. Springer.

ISBN 978-94-007-5625-0. Retrieved

3 November 2014.

در ویکی‌انبار پرونده‌هایی دربارهٔ *پیشینه تقسیمات کشوری ایران* موجود است.

پیوند به بیرون

- تاریخچه تقسیمات کشوری در ایران (<http://alihme.wikispaces.com/file/view/divisions.pdf>) بایگانی‌شده (<https://web.archive.org/web/20140124010352/http://alihme.wikispaces.com/file/view/divisions.pdf>) در ۲۴ ژانویه ۲۰۱۴ توسط Wayback Machine

درگاه‌ها: آسیا ایران جغرافیا تاریخ

خطای یادکرد: خطای یادکرد: برچسب `<ref>` برای گروهی به نام «**persian-alpha**» وجود دارد، اما برچسب `</references group="persian-alpha">` متناظر پیدا نشد. ()

برگرفته از «https://fa.wikipedia.org/w/index.php?&oldid=35278718&title=پیشینه_تقسیمات_کشوری_ایران»

ویکی پدیا
